

פרספקטיבה אחרת על השמת ילדים בפנימיות

פנינה פקר, רביטל ברנד ושמעון שפירו

רקע: השיח המקצועי והציבורי אודות התועלת או הנזק הנגרמים לילדים שמתחנכים בפנימיות מתבסס לעתים על ההנחה שהשמת ילד בפנימייה מפקיעה מהוריו את תפקידי ההורות. זאת למרות העובדה שיותר מ-80% מהילדים ובני הנוער שמתחנכים בפנימיות בישראל נמצאים בבית הוריהם לפחות רבע מימות השנה. יתר על כן, את שהותו של ילד בפנימייה יש לראות כחלק מרצף של מעברים, שבו מרבית הילדים באים מבית הוריהם וחוזרים אליו במועד כלשהו.

מטרת המאמר: להציע פרספקטיבה שעיקרה תפיסת ההורים כשותפים לחייו ולחינוכו של הילד כאשר הוא גדל בפנימייה. הפרספקטיבה המוצעת מבוססת על סקירת ספרות בנושא קשרי משפחה של ילדים שגדלים בפנימיות, ועל התוכנית "הורים שותפים" הפועלת בימים אלה בכמה פנימיות.

מסקנות לפרקטיקה: גישת "הורים שותפים" מציעה שינוי תפיסתי ויישומי של סוגיית המעורבות ההורית – מהתערבויות נקודתיות עם הורים לשילובם במארג הכולל של חיי הילד בפנימייה, ומתפיסה הרואה בפנימייה מסגרת המכוונת לצורכי הילדים, לתפיסה מערכתית הרואה את הפנימייה כמסגרת המכוונת לצורכי המשפחות, הורים וילדים כאחד, תוך שותפות עם שירותי הרווחה בקהילה. קדם-תוכנית מורחבת של הגישה מופעלת כיום בשבע פנימיות. בהמשך הדרך תלווה התוכנית במחקר הערכה שיטתי, אולם קדם-התוכנית בשלוש פנימיות מאששת את הטענה שהפיכת הורים לשותפים היא מטרה בת השגה.

מילות מפתח: פנימיות לילדים, שותפות הורים, צוות חינוכי וטיפול, תפקידי הורות

מבוא

נושא שחוזר ועולה לדיון ציבורי ומקצועי הוא הוצאת ילדים מבית הוריהם והשמתם בפנימיות. לאחרונה הוקדשה חוברת שלמה של "חברה ורווחה" (ל"ו 2, יוני 2016) לדיון ב"הצהרת הסכמה כללית" של עשרה מומחים, שבעה מהם מארצות-הברית והאחרים מאנגליה, הולנד וישראל. השורה התחתונה של הצהרת ההסכמה, וגם של מקצת המאמרים בחוברת והסיכום של העורך-האורח (שגיא-שורץ, 2016), שוללת מכול וכול השמת ילדים ומתבגרים ב"מסגרת מגורים קבוצתית לא ביתית" (קרי פנימייה). ההצהרה מבוססת על סקירת ספרות, בעיקר מארצות-הברית אך גם מכמה

ארצות אחרות, בדבר הנזק ההתפתחותי שנגרם לילד או למתבגר שאינו גדל בחיק משפחתו או במשפחה אומנת.

מקצת המאמרים שבחוברת ביקרו את ההצהרה, אם משיקולים מתודולוגיים (בבנישתי, 2016), אם משיקולים של זכויות הילד (בן-אריה, 2016), ואם על בסיס של מחקרים שתוצאותיהם מובילות למסקנות אחרות (דוידוון ערד, 2016). בשנת 2016 פרסמה קבוצה שכללה כ-30 חוקרים מארצות שונות הצהרה חלופית, המציעה קווים מנחים לפנימייה טיפולית מיטיבה (גרופר וזעירא, 2016). על אף חילוקי הדעות באשר לתועלת או לנזק שבהשמה חוץ-ביתית, מניחים כתבי ההצהרה ומבקריה כאחד שהוצאת ילד מבית הוריו לפנימייה מפקיעה מהוריו את תפקידי ההורות. אף לא מאמר אחד מהמאמרים שבחוברת דן באפשרות שהורי הילדים שגדלים בפנימייה ימשיכו להיות שותפים לגידולו. זאת תפיסה דיכוטומית: או שהילד גדל במשפחתו, או שהוא גדל בפנימייה (או במשפחה אומנת) תוך ניתוק ממשפחתו.

אין אנו חלוקים עם מחברי כתב ההסכמה בדבר הצורך של כל ילד בקשר קרוב, עקבי ורגיש עם מבוגר אמפתי. אנו מבקשים להציע פרספקטיבה שונה, ועיקרה תפיסת ההורים כשותפים לחייו ולחינוכו של הילד גם כאשר הוא גדל בפנימייה. הפרספקטיבה שאנו מציעים מבוססת על ספרות, על מעורבותם של המחברים במערכת הפנימייתית, ועל קדם-תוכנית המופעלת בימים אלה. נקודת המוצא שלנו היא העובדה, שלעיתים נוטים להתעלם ממנה, שיותר מ-80% מהילדים ובני הנוער שמתחנכים בפנימיות בישראל שוהים בבית הוריהם לפחות רבע מימות השנה. מדובר בסופי שבוע, חגים, חופשת קיץ, ואירועים משפחתיים. יתר על כן, במרבית המקרים שהותו של ילד בפנימייה היא חלק מרצף של מעברים, ומרבית הילדים באים מבית הוריהם וחוזרים אליו במועד כלשהו (דולב, שמיד, סאבו לאל ובר ניר, 2008). זוהי גם מדיניותו המוצהרת של משרד הרווחה: "המעון משמש תחליף זמני למשפחתו הטבעית של הילד" (משרד הרווחה, 2004, עמ' 2). בבדיקה שנעשתה בשנת 2014 נמצא ש-75% מהילדים ששהו באותה עת בפנימיות היו בהן פחות משלוש שנים (חסון, ברנץ, צמח-מרום, דורי ווקנין, 2014).

ובכל זאת, הזמן שילד מבלה בבית משפחתו אין בו כדי להבטיח שימור תפקידי הורות בעת ההשמה בפנימייה. כאשר ילד מתחנך בפנימייה, בין אם ביוזמת הוריו, בהסכמתם, או בצו בית משפט, עלול צוות הפנימייה לראות בהורים גורם מפריע לחינוכו של הילד, והורים עלולים להרים ידיים, ולהשאיר את האחריות כולה לפנימייה. ביקורי הילדים בבית ההורים בסופי שבוע, חגים וחופשות, במקום שיתרמו לשימור ושיקום הקשר בין הילד להוריו, עלולים להחמיר את הניכור ביניהם, ואת תחושת החסך משני הצדדים.

לדעתנו אפשר לשמר ולטפח את תפקידי ההורות גם כאשר הילד גדל בפנימייה.

אנו סבורים שההורים, כל אחד על פי יכולתו, יכולים להיות שותפים לחינוך וטיפול בילדם שגדל בפנימייה. במילים אחרות, במקרים רבים, גם כאשר אין ברירה אלא להוציא את הילד מבית הוריו, עדיין הקשר עם ההורים יכול להישמר ולספק את הצורך בהתקשרות החיונית לרווחתו ולהתפתחותו התקינה של הילד. תפיסה כזאת מחייבת בראש ובראשונה שינוי בעמדות צוות הפנימייה, מהמנהל ועד לאחרון העובדים, ובעיקר הצוות החינוכי והטיפולי.

סקירת ספרות

להורים תפקיד חשוב בהתפתחות רגשית, קוגניטיבית וחברתית תקינה של ילדיהם. כאשר ילדים גדלים בפנימיות פוחתת מעורבותם של ההורים בחינוכם. הריחוק הגיאוגרפי, משבר הפרידה, ותחושות האשמה והכישלון של ההורים תורמים לערעור הקשר בינם לבין הילד (Sanchirico & Jablonks, 2000). קשיים אלה הופכים את המעורבות ההורית בחיי ילדי פנימיות לסוגיה שדורשת התייחסות מיוחדת.

ואכן, בעשורים האחרונים מוקדשת תשומת לב גוברת לתמיכה במשפחה בעת שהות הילד מחוץ לבית הוריו, ולאיחוד המשפחה עם תום השהות (Pine, Warsh, and Maluccio, 1993). מחקרים שונים הצביעו על תרומת הקשר עם ההורים לילדים השוהים במסגרות חוץ-ביתיות בטווח הקצר והארוך (Courtney & Iwaniec, 2009; Hair, 2005; Hart, La Valle, & Holmes, 2015). והבהירו לאנשי מקצוע כי לאי-מעורבות ולאי-נוכחות הורית בחיי הילדים השפעה שלילית על הילדים (Saint-Jacques, Drapeau, Lessard & Beaudoin, 2006). חיזוק הקשר בין ההורים לילדים תורם לתפקודו התקין של הילד בפנימייה, להשתלבותו ולהישגיו (עטר-שוורץ, 2010), וכן לשיתוף פעולה בין צוות הפנימייה וההורים (Spencer, Blau, & Mallery, 2010) ולהגדלת הסיכוי שהילד יחזור מהפנימייה לאחריות הוריו. הקשר עם ההורים בעת ההשמה מנבא תוצאות חיוביות לאחר היציאה ממסגרת ההשמה (בנבנישתי ושיף, 2003).

למרות הממצאים החיוביים המדווחים בספרות, הפער בין הרצוי למצוי בתחום זה הוא גדול מכפי שמשקף מהמדיניות הרשמית של מדינות רבות (רפאלי, 2017). מחקרים משנות ה-90 של המאה ה-20, שבדקו מעורבות הורים בפנימיות בישראל, מצאו שבמרבית הפנימיות לא היו ימי ביקור קבועים וברובן לא היה מקום שבו הילדים יכלו לפגוש את הוריהם בפרטיות (בנדל וכץ, 1994; לאופר, 1991). המחקרים הראו שרק הורים מעטים נפגשו עם עובד סוציאלי בפנימייה ושהמדריכים שטיפלו בילדים נטו להיות שיפוטניים כלפי ההורים (דולב וברנע, 1996). רק בכ-15% מהפנימיות ההורים היו מעורבים במידה כזו או אחרת בחיי הפנימייה (בנדל וכץ, 1994).

הקושי לפתח ולקיים תוכניות לקידום מעורבות הורית בפנימיות נובע גם מאמביוולנטיות של ההורים ביחסם לפנימייה. יחס אמביוולנטי זה קיים, אף שברוב המקרים הסידור להשמת הילדים בפנימייה נעשה בהסכמת ההורים (לביא, 1999). אמביוולנטיות זו אינה מפתיעה לנוכח ממצאים המראים כי חוויית הוצאתו של ילד מהבית נתפסת בעיני ההורים כאיום על הדימוי העצמי שלהם, ומעוררת תחושות של חוסר אונים ואובדן (Slembrouck & Hall, 2003).

בשני העשורים האחרונים חל בישראל שינוי ביחס למקומם ותפקידם של הורים לילדים שגדלים בפנימיות. המדיניות המוצהרת של משרד הרווחה כיום היא לקדם השתתפות של הורים בחיי ילדיהם, ומדיניות זאת באה לידי ביטוי גם בתקנות (משרד הרווחה, 2004). פנימיות רבות החלו לפתח תוכניות עבודה עם הורים. שיתופי פעולה אלה מתנהלים בהתאם לתפיסת עולמה של כל פנימייה, ומידת היוזמה של הצוות המקצועי שלה. על רקע זה עלה הצורך בגיבוש תוכנית שתיישם את העקרונות של שותפות הורים באופן שיטתי.

גישות למעורבות הורים

אפשר לזהות כמה גישות כלפי מעורבות הורים בפנימייה: "הורים כלקוחות", "הורים כמומחים" ו"הורים כשותפים". כאשר ההורים נתפסים כלקוחות, אנשי המקצוע נתפסים כמומחים שתפקידם לסייע להורים במסגרות טיפוליות שונות, כמו קבוצות תמיכה, הדרכה הורית וטיפול משפחתי. זו הייתה הגישה שהנחתה תוכנית ניסיונית לשימור ושיקום קשרי משפחה בעת השמה חוץ-ביתית שהופעלה בארבע פנימיות בשנים 2002 – 2005 (מירו וגרופר, 2006).

גישה אחרת רואה בהורים מומחים. הכוונה היא לאפשר להורים ללמד את הצוות על אופיו של הילד, נטיותיו, אורחותיו ומנהגיו בבית ובסביבה שממנה הגיע. קבלת עצות מההורים כמומחים בנוגע לילדיהם עשויה לתרום להעצמת ההורה וגם לסייע לצוות (Durrant, 1993).

הגישה השלישית רואה בהורים שותפים. הבסיס לתפיסה זו היא ראיית ההורים כשווי זכויות (Saint-Jacques, et al., 2006). גם על פי גישה זו ההורים נתפסים כמומחים, אך בנוסף להקניית ידע ותובנות לצוות הם ממשיכים, בשותפות עם הצוות, למלא תפקידי הורות כמיטב יכולתם ורצונם.

המסקנה העיקרית שנובעת מהספרות שנסקרה היא שהדיכוטומיה שעליה הצבענו לעיל אינה כורח המציאות. להיפך, מכיוון שמרבית הילדים שהושמו בפנימיות ממשיכים לשהות גם בבית, ורובם חוזרים הביתה בשלב כלשהו, יש לשאוף למצב שבו כל המעורבים – צוותי הפנימיות, ההורים והילדים – מודעים למצב זה ופועלים בהתאם. המסקנה היא שהדרך הטובה ביותר להבטיח שהשהות בפנימייה תהיה חוויה

מיטיבה ומעצבת היא להפוך את משפחת הילד לשותפה מלאה ככל האפשר בחיי הילד כאשר הוא בפנימייה.

“הורים שותפים” – תוכנית ניסיונית

תוכנית ניסיונית בשם “הורים שותפים” מופעלת משנת 2012 בשלוש פנימיות: אחוזת שרה בבני ברק, בית ספר למלאכה חב”ד בקריית מלאכי, וויצו הדסים באבן יהודה. התוכנית מופעלת בידי עמותת “ילדים בסיכוי” בשיתוף עם השירות לילד ולנוער של משרד הרווחה ועמותת אשלים. לאחרונה הוחל בקדם-תוכנית מורחבת בשבע פנימיות נוספות, כמיוזם משותף של “ילדים בסיכוי” עם משרד הרווחה, אשלים והקרן למפעלים מיוחדים של המוסד לביטוח לאומי (לפירוט עקרונות התוכנית ודרכי פעולתה ראו: פקר וברנד, 2017).

מטרת התוכנית היא להגביר מעורבות הורים בחיי ילדיהם השוהים בפנימייה. השאיפה היא שכל הורה יהיה שותף בחיי ילדו – בחינוכו, התפתחותו, הצלחותיו וקשייו. השותפות מוגדרת בידי כל הצדדים: הורים, ילד וצוות, בהתאם ליכולות ולרצונות של ההורים ובהלימה לצרכיו של הילד. הייחוד של תוכנית “הורים שותפים” היא בכך שהיא מציעה שינוי תפיסתי ויישומי ביחס לסוגיית המעורבות ההורית – מהתערבויות נקודתיות עם הורים לשילובם במארג הכולל של חיי הילד בפנימייה, ומתפיסה הרואה בפנימייה מסגרת המכוונת לצורכי הילדים בלבד לתפיסה הרואה את הילד כחלק ממשפחתו גם בזמן שהותו בפנימייה. המוטו של התוכנית הוא: “רואים ילד – חושבים משפחה”.

התפיסה שמנחה את התוכנית היא שההשמה בפנימייה היא חלק מהתערבות כוללת עם המשפחה, ושהילד משתייך למשפחתו גם כאשר הוא חי בפנימייה. ההורים נתפסים כמומחים לילדם ושותפים, ולא רק כלקוחות הזקוקים לסיוע וטיפול. שותפות הורים תבטיח קליטה טובה יותר של הילד בפנימייה, רצף טוב יותר בין תקופות של שהות בפנימייה לבין חופשות בבית ההורים, חיזוק הקשר בין הילד למשפחתו וחזרה טובה יותר לבית המשפחה בסיום השהות בפנימייה. הטמעת המודל אמורה להביא לשינוי התרבות הארגונית של הפנימיות, כך ששותפות ההורים תהפוך לחלק מהפרקטיקה היום-יומית.

כתשתית להקמת התוכנית מוקם בפנימייה צוות מוביל ובו שותפים הצוות הבכיר, הטיפולי והחינוכי, מפקח מטעם השירות לילד ולנוער של משרד הרווחה ונציגי הורים. הצוות ממפה את כל תחומי העשייה בפנימייה, מחליט על כיווני פעולה אפשריים, ומלווה את יישום התוכנית והטמעתה. רכזת התוכנית מנחה את הצוות בתחילת הדרך ומצמצמת את מעורבותה משנה לשנה.

הפעלת התוכנית מבוססת על שני צירים: הציר המערכתי והציר הפרטני. הציר

המערכת היא ההיערכות הכוללת של הפנימייה – שינוי ארגוני, הטמעת התפיסה ופיתוח כלים ומענים מתאימים. הציר הפרטני מושתת על הציר המערכתי ועוסק בבניית תוכנית אישית מותאמת לכל ילד ומשפחתו. בנוסף להטמעת המודל המיטבי המתואר, בכל פנימייה מפותחים מענים ייחודיים ההולמים את תרבותה וצרכיה.

צוות עובדי הפנימייה כמפתח לשינוי

התוכנית מתערבת ישירות עם הילד ועם המשפחה, אולם המפתח לשינוי הוא בעבודה אינטנסיבית עם הצוות החינוכי, הטיפולי והמנהלי בפנימייה, עבודה שכוללת הכשרה, הדרכה והשתלמויות צוות. במקביל לכל שלב ביישום התוכנית, מתקיימות הדרכות והשתלמויות לכל צוות הפנימייה, כדי לתת מקום לביטוי רגשות ועמדות ולאפשר שינוי תפיסות ביחס להורים. ההשתלמויות מוקדשות לנושאים כגון מקומם של ההורים והמשפחה בחיי הילד, תקשורת עם הורים, כלים לחיזוק הקשר בין ההורים לילד, עבודה עם משפחות לפי גישת הכוחות, ועוד.

קליטת הילד בפנימייה

שלב הקליטה הוא שלב קריטי עבור הילד והוריו. לכן פיתחה התוכנית כלים לשילוב ושיתוף ההורים החל מהיום הראשון. אחד הכלים הוא דוח הורים. בדרך כלל ילדים מגיעים לפנימייה עם דוחות מאנשי מקצוע שונים. פעמים רבות ההורים חווים שהם מאבדים את הסמכות ההורית. כדי לשנות מצב זה, וכדי להתייחס להורה כאל מומחה לילד, ממלאים ההורים דוח בזמן הקליטה. בדוח מספרים ההורים על ילדם, מציינים כישורים ובעיות, ומגדירים למה הילד זקוק.

תקשורת בין ההורים לצוות כתשתית להגברת מעורבות ההורים

בתוכנית מושם דגש על הטמעת נהלים ליצירת תקשורת רציפה בין הצוות להורים, כולל שיחות טלפון של המדריך והעובדת הסוציאלית עם ההורים בפרקי זמן קבועים.

שיתוף ההורים בתחומים השונים בחיי הילד, למשל בתהליך הטיפול הרגשי שהילד מקבל בפנימייה – יידוע, הסבר על סוג הטיפול, זימון למפגש אינטייק עם המטפל, ומעורבות בטיפול לפי הצורך.

קבוצות הורים – הפעלה של קבוצת הורים אחת לפחות בשנה הראשונה של התוכנית, ושתי קבוצות בהמשך. הפעלת קבוצה קצרת-מועד להורים לילדים החדשים, כדי לסייע להם להתמודד עם תהליכי הפרידה של הילד מהבית והקליטה בפנימייה.

הגברת נוכחות ההורים בחיי הילד בפנימייה באמצעות ימי משפחה, עידוד ביקורי ההורים, הזמנת ההורים לאירועים שונים בפנימייה.

במישור המשפחתי – התוכנית מערכת את ההורים בשלוש הגישות: היא מתייחסת אליהם כאל מומחים לילדם ולכן עושה שימוש בידע שלהם בעת קבלת הילד לפנימייה; היא מתייחסת אליהם כאל לקוחות ומציעה להם השתתפות בקבוצות תמיכה להורים בשלב הראשון והמשברי של עזיבת הילד את הבית וקליטתו בפנימייה; וקבוצות המשך לאורך שהותו של הילד מחוץ לבית. היא משתפת אותם בהתוויית התוכנית הטיפולית לילד ובתכנון אירועים בחיי הילד.

התוכנית האישית לילד ומשפחתו בנויה מכמה שלבים:

- מיפוי משפחתי – חשיבה מעמיקה של הצוות על משפחת הילד.
- שילוב מסקנות המיפוי בתוכנית החינוכית-טיפולית של הילד בפנימייה.
- שיתוף ההורים בתוכנית החינוכית-טיפולית של הילד.
- הגברת מעורבות ההורים בתחומים שונים בחיי הילד כשותפים, כמומחים וכמקבלי החלטות.
- שילוב המשפחה במענים למשפחות שקיימים בפנימייה.

עבודה עם הקהילה

על פי התפיסה המנחה את תוכנית "הורים שותפים", שהות הילד בפנימייה היא חלק מהתערבות כוללת עם המשפחה. לכן התוכנית שמה לה למטרה ליצור רצף של התערבות באמצעות שילוב שירותי הרווחה בקהילה בתוכנית. כדי להשיג מטרה זאת הוקמה קבוצת למידה "משפחה-פנימייה-קהילה". מטרתה לבנות מודל יישומי לעבודה משותפת של המשפחה, שירותי הרווחה בקהילה והפנימייה. לאחר סיום כתיבת המודל תיכנס רכזת התוכנית לארבע מחלקות לשירותים חברתיים והמודל יבחן את עבודת המחלקות עם משפחות שיש להן ילדים בפנימיות, ועם הפנימיות שאליהן המחלקות מפנות את הילדים. שתי יוזמות כבר נוסו בעבודה משותפת של פנימיות ומחלקות לשירותים חברתיים:

- קבוצות הורים לילדים מקהילה מסוימת בהנחיית עו"ס מהקהילה ועו"ס מהפנימייה.
- חופשה משפחתית – גיבוש ויישום תוכנית בקהילה למען ילדי הפנימיות בזמן החופשה.

המישור הארצי

במקביל לעבודה בפנימיות ובמחלקות לשירותים חברתיים, מוקם "מרכז שותפות הורים" – מרכז ידע, השתלמויות וקידום מדיניות בנושא עבודה עם משפחות ילדים בסידור חוץ-ביתי.

תפוקות ותוצאות של התוכנית

השלב הבא, ובו הפעלת התוכנית בשבע פנימיות נוספות ושילובן של ארבע מחלקות לשירותים חברתיים, מלווה במחקר הערכה. אולם כבר כעת אפשר להצביע, על בסיס דיווחים משלוש פנימיות קדם-התוכנית, על תפוקות ותוצאות של התוכנית. הצוות שומר על קשר טלפוני קבוע עם ההורים, מתבצע מעקב אחרי ביקורי ההורים, מרבית ההורים ממלאים דוח הורים, מרבית ההורים מגיעים ליום הראשון בפנימייה, בכל שלוש הפנימיות מתקיימות קבוצות להורים חדשים, קבוצות תמיכה להורים, ופעילויות משותפות להורים וילדים.

באשר לתוצאות, ראיונות עם אנשי צוות לפני תחילת התוכנית ובמהלכה מעידים על שינוי תפיסתי ניכר ביחס להורים. העובדים הסוציאליים מדווחים שהם מגלים את מומחיות ההורה ומפיקים ממנה מידע חשוב על הילד. יתר על כן, לדברי אנשי הצוות, ליווי ההורים בתהליך הקליטה הקל על קליטת הילדים ועל קבלת ההורים את המסגרת. שני מנהלי פנימייה טוענים שיש קשר בין יישום התוכנית לצמצום תופעות של אלימות, ולירידה במספר תלונות ההורים. הם מספרים גם על ילדים שחידשו את הקשר עם הוריהם.

סיכום: פרספקטיבה אחרת ומבט לעתיד

במאמר זה הצענו פרספקטיבה שונה לשיח על הוצאת ילדים מבית הוריהם והשמתם בפנימיות. הפרספקטיבה שאנו מציעים מדגישה עקרונות של המשכיות, רציפות ושותפות בין הסיוע לילד ולמשפחתו בקהילה לבין ההתמודדות עם צורכי הילד והמשפחה בעת שהותו בפנימייה. אנו טוענים שבמרבית המקרים הוצאת ילד מבית הוריו אינה אמורה להפקיע מהם את תפקידם כהורים. להיפך, הוצאת הילד לפנימייה אמורה להיות הזדמנות לשיפור התפקוד ההורי ולחיזוק הקשר בין הילד להוריו. אין אנו טוענים להמצאת הגלגל. מעורבות ההורים בחיי הילד שגדל בפנימייה היא מדיניות מוצהרת של משרד הרווחה (משרד הרווחה, 2004). אין כיום פנימייה שאינה מערכת הורים במידה כזאת או אחרת. יתר על כן, יש פנימיות שמאז ומתמיד התנו קליטת ילד במעורבות הוריו, במקרים רבים בתפיסה של ההורים כלקוחות. החידוש שבתוכנית "הורים שותפים" הוא הצעת מודל עבודה שיטתי ומקיף שבו ההורים נתפסים כמומחים ושותפים לגידולו של ילדם.

כיום מתנהלת קדם-תוכנית מורחבת של תוכנית הורים שותפים, כשותפות בין משרד הרווחה, עמותת אשלים, הקרן למפעלים מיוחדים של המוסד לביטוח לאומי, ועמותת "ילדים בסיכוי". קדם-תוכנית זו מלווה בהערכה שיטתית, ותאפשר גיבוש תמונה בהירה יותר של האפשרויות והמגבלות שבשותפות הורים בגידול ילדיהם

המתחנכים בפנימיות. עם זאת, המשוב שהתקבל לקדם-תוכנית זו שתוארה כאן, נותן מקום לתקווה שחינוכו של ילד בפנימייה לא יחמיר בהכרח את הנתק בינו לבין הוריו, אלא להיפך, יחזק את הקשר ביניהם וייצור בסיס לאיחוד מחדש של המשפחה בעתיד. התפתחות כזאת תציע פרספקטיבה שונה וחדשה על הוויכוח הניטש כיום מעל גבי כתב עת זה ואחרים בדבר החסרונות והיתרונות של הוצאת ילד מבית משפחתו והשמתו בפנימייה¹.

נקודות מפתח

- הדיון בעד ונגד השמת ילדים בפנימיות מתבסס לרוב על הנחה שהשמת ילד בפנימייה אינה עולה בקנה אחד עם מעורבות הוריו בגידולו.
- מאמר זה מציע תפיסה שרואה בהורים שותפים מלאים בגידול ילדיהם בעת שהותם בפנימייה.
- נקודת המפתח לשותפות ההורים היא שינוי בעמדות ובהתנהלות של צוות הפנימייה
- ממצאים ראשוניים מקדם-תוכנית המתנהלת כיום מוכיחים ששותפות היא מטרה בת השגה.

מקורות

- בנדל, י., וכץ, ח. (1994). דו"ח פנימיות לילדים בסיכון. ירושלים: ג'וינט ישראל.
- בן-אריה, א. (2016). פנימייה או אומנה? נקודות למחשבה מזווית הראייה של הילדות החדשה חברה ורווחה ל"ו (2), 169-179.
- בנבנישתי, ר. (2016). עמדה כלפי השמה מוסדית: באיזה הקשר? חברה ורווחה ל"ו (2), 191-200.
- בנבנישתי, ר. ושיף, מ. (2003). מחקר מעקב אחר בוגרי "אור שלום" בגילאי 18 ומעלה. ירושלים: האוניברסיטה העברית, ביה"ס לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, קבוצת המחקר בריאות נפש ורווחה של ילדים.

1 לא התייחסנו במאמר זה להשמת ילדים במשפחות אומנה, אפשרות שכתב ההסכמה אשר צוטט במבוא ממליץ עליה. במקרים רבים, במיוחד כשמדובר בבני נוער, אופציה זאת אינה ריאלית. יתר על כן, שותפות הורים בגידולו של ילד שהושם באומנה מאתגרת יותר מאשר בגידולו של ילד שמתחנך בפנימייה.

- גרופר, ע. וזעירא, ע. (2016). חינוך פנימייתי בעולם: תהליכים ומגמות. מפגש לעבודה חינוכית סוציאלית, כ"ד (4), 142-121.
- דוידזון ערד, ב. (2016). מהו הסידור החוץ-ביתי העדיף: אומנה או פנימייה? חברה ורווחה ל"ו (2),
- דולב, ט. וברנע, נ. (1996). הערכת צורכי הילדים ודרכי ההתערבות בתשע פנימיות לילדים עד גיל 14 — דוח מסכם 96. עמ' 262. ירושלים: ג'וינט — מכון ברוקדייל.
- דולב, ט., שמיד, ה., סבו-לאל, ר. ובר-ניר ד. (2008). מדיניות עם הפנים לקהילה: מחקר הערכה. ירושלים: מכון ברוקדייל והשירות לילד ולנוער במשרד הרווחה.
- חסון, ט., ברנץ, ב., צמח-מרום, ת., דורי י., ווקניץ, י. (2014). נתונים על ילדים בפנימיות בשנת תשע"ד (2013 — 2014). ירושלים: מכון ברוקדייל והשירות לילד ולנוער במשרד הרווחה.
- לאופר, ז. (1991). שמירת קשר משפחתי בפנימיות לילדים בני 6-14 שנים. חברה ורווחה, י"א (2), 183-176.
- לביא, א. (1999). חוויות הפרידה של אמהות בעקבות השמת ילדיהן במסגרת פנימייתית. רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.
- מירו, א. וגרופר ע. (2006). שימור ושיקום קשרי משפחה בעת סידור חוץ ביתי. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי, האגף לפיתוח שירותים, מנהל המחקר והתכנון.
- משרד הרווחה (2004). הוראות והודעות (הוראה 17 לפרק 8 בתע"ס). ירושלים: משרד הרווחה.
- עטר-שוורץ, ש' (2010). תפקודם הרגשי-התנהגותי של חניכים בפנימיות שיקומיות וטיפוליות: תרומתם של מאפיינים אישיים, מאפיינים מוסדיים, ומאפייני אקלים חברתי. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- פקר, פ. וברנד, ר. (2017). הורים שותפים: תפיסה מקצועית — תורה מקצועית. ירושלים: משרד הרווחה, קרנות הביטוח הלאומי, אשלים וילדים בסיכוי.
- רפאלי, ת. (2017). סקירת ספרות — מסגרות לטיפול חוץ ביתי לילדים ברמות סיכון שונות. ירושלים: האגף למחקר, תכנון והכשרה, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.
- שגיא-שוורץ, א. (2016). השמת ילדים בסיכון, לאן? חברה ורווחה ל"ו (2), 271-261.
- Courtney, M. E., & Iwaniec, D. (Eds.). (2009). *Residential care of children: Comparative perspectives*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Durrant, M. (1993). *Residential treatment*. New York, NY: W.W. Norton & Company.

- Hair, H. J. (2005). Outcomes for children and adolescents after residential treatment: A review of research from 1993 to 2003. *Journal of Child and Family Studies, 14*, 551-575. doi:10.1007/s10826-005-7188-9
- Hart, D., La Valle, I., & Holmes, L. (2015). *The place of residential care in the English child welfare system*. London, England: Department for Education.
- Pine, B. A., Warsh, R., & Maluccio, A. N. (Eds.). (1993). *Together again: Family in Foster Care*. Washington, D.C.: The Child Welfare League of America.
- Saint-Jacques, M., Drapeau, S., Lessard, G., & Beaudoin, A. (2006). Parent involvement practices in child protection: A matter of know-how and attitude. *Child and Adolescent Social Work Journal, 23*, 196-215. doi:10.1007/s10560-005-0042-5.
- Sanchirico, A., & Jablonks, K. (2000). Keeping foster children connected to their biological parents: The impact of foster parents training and support. *Child and Adolescence Social Work Journal, 17* (3), 185-203. <https://doi.org/10.1023/A:1007583813448>
- Slembrouck, S., & Hall, C. (2003). Caring but not coping: Fashioning a legitimate parent identity. In C. Hall, K. Juhila, N. Parton, & T. Pösö (Eds.), *Constructing clienthood in social work and human services: Interaction, identities and practices* (pp. 44-61). London, England: Jessica Kingsley.
- Spencer, S. A., Blau, G. M., & Mallery, C. J. (2010). Family-driven care in America: More than a good idea. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 19* (3), 176-181.

